

גליון נושא: 'לא תחמוד'

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, בבא מציעא דף ה: בס"ד, יום ג' פרשת לך לך, ז' חשון תשע"ז

פנינים

החמדה שורש כל העבירות

כתב הגר"א (אבן שלמה פרק ג'): כל העבירות והחטאים באים מחמדה כמו שאמרו כי לא תחמוד כולל כל עשרת הדברות וכל התורה. והסתפקות שהיא ההפך היא יסוד של כל התורה, והוא: אמונה שלמה שלא ידאוג דאגת מחר.

החמדה אב הטומאה

כתב ר' חיים ויטאל (שערי קדושה ח"ב ד"ש): החמדה אב הטומאה כי היא המביאה לשנאה וקנאה ומביאה לידי גזל ושבועת שקר ולידי רציחה, והיא העשירית בעשרת הדברות ששקולה כנגד כולם.

החומד במה שיש לחבירו יחמוד גם בקשיים שיש לו

כתוב בתורה באיסור לא תחמוד: "לא תחמוד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך". והקשה מגיד המישרים הג"ר יעקב גלינסקי זצ"ל מדוע אחר שפירט הפסוק כל כך הרבה דוגמאות צריך לכתוב שוב "וכל אשר לרעך", הרי לכאורה היה מספיק לכתוב רק 'לא תחמוד כל אשר לרעך'.

וביאר בזה, שהפסוק בא ללמד את האדם שאין לו לראות אצל חבירו רק את הדברים הטובים ולחמוד אותם, כי אין אדם בעולם שהוא מאושר עלי אדמות ויש לו רק את הדברים הטובים, אלא לכל אדם יש גם תחומים שטוב לו בהם וגם תחומים שקשה לו בהם, ומי שרואה אצל חבירו דברים טובים וחומד בהם שידע כי עליו לחמוד גם בקשיים שיש לחבירו כי פעמים רבות הדברים הטובים באים בעיסקת חבילה עם הקשיים שיש לו, ואז כבר לא תמיד יהיה כל כך משתלם לו לחמוד (ר.י.ג.). ❖

לא תחמד בית רעך... וכל אשר לרעך:

בלא דמי משמע להו

בגמ' (בבא מציעא דף ה עמוד ב) אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא והא קא עבר על לאו דלא תחמוד, ופירש רש"י מה לי חשוד על לא תחמוד, מה לי חשוד על לא תגזול, נימא מיגו דחשיד עליה, חשיד אשבעתא. ומתרצת הגמ' לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו.

וכך הוא האמת: וכתבו התוס' בד"ה בלא דמי וא"ת תיפוק ליה מלא תגזול וי"ל לעבור עליו בשני לאוין, עכ"ל. וכתבו התוס' בסנהדרין (דף כה:): בתירוץ הראשון וכן דעת התוס' בב"ק (דף סב.) וכן דייק המהרש"א בתוס' כאן, דכי יהיב דמי אינו עובר בלא תחמוד. ומה שאמרה הגמ' כאן משמע להו לאינשי: כך הוא גם האמת.

אין הוראת היתר: וקשה למהלך זה מדוע הגמ' אומרת דלאינשי וכו', מה צריך להגיע לאינשי תיפו"ל שכך הוא האמת. וי"ל שעיקר פסול עדות תלוי מה אנשים חושבים שהרי כופר במלוה

ומאחר את זמן הפרעון אין פסול לעדות משום שמשתמט וסבור שאין בו איסור כל כך, וזה כונת הגמ' בלא דמי משמע להו שהכל יודעים שיש בזה איסור ואין להם הוראת היתר.

באמת הם טועים: אולם בתירוץ השני בתוס' בסנהדרין מבואר דדוקא לאינשי משמע כך, אבל באמת הם טועים כי הלאו הוא אפילו כשמשלם לו. ורק באופן שמפייסו עד שיאמר רוצה אני אינו עובר.

1. לא תתאוה ולא תחמוד ולא תגזול

לא תתאוה: איסור התורה של לא תתאוה, מבואר ברמב"ם (פרק א' הלכה י') ובשו"ע (בהלכות גזילה סימן קנט בסופו) בזה הלשון: כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנות ממנו, כיון שחשב בליבו היאך יקנה דבר זה, ונפתה ליבו בדבר עבר בלא תעשה שנאמר לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד. [ודע כי דעת האבן עזרא שעצם הרצון והחמדה ללא החלטה להפציר יש בהם לא תתאוה].

איסור חמדה: מפורש שם בזה הלשון כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תחמוד.

נמצא כי המחליט להפציר בחבירו ולקנות ממנו חפץ שלא עומד למכירה עובר בלא תתאוה, ואם קנה אחר הפצרה זו עובר בלא תחמוד. ולפי זה כל גזלן עובר בג' לאוין א לא תתאוה ב לא תחמוד ג לא תגזול. כתב **המנחת חינוך** (מצוה רכד) שכשם שהגזול עובר על שלשה לאוין, לא תגזול ולא תחמוד ולא תתאוה, כמבואר ברמב"ם (שם ה"ב) ובטוש"ע (שנט יב) כך הגונב עובר בשלשה לאוין אלה, שהרי אף הוא חמד והתאוה (ועי"ש שדן אם עובר גם על פחות משהו פרוטה שאינו תלוי בגדר ממון).

הגדרת החלטה: כתב **בספר חרדים** (והביאו להלכה בשו"ת בצל החכמה) והסכים בליבו להשתדל בכל עוז ואז עובר על לאו דלא תתאוה. **הגדרת הפצרה:** כתב **בשערי תשובה** (שער ג' מג) ואם יפציר בו ברוב תחנונים יבוש להשיב פניו ויש אומרים כי שלוש פעמים נחשבים להפצרה. ובשערי תשובה שם מבואר שאדם חשוב אפילו בפעם אחת נחשב הפצרה כיון שאינו יכול להשיב את פניו ריקם.

2. לא תחמוד במכירה

והנה בשלמא בלי כסף מובן מה העוול, אבל עם כסף קשה הרי הסכים, ומה זה שונה מהנכנס לחנות וקונה בהסכמת המוכר. וי"ל שזה ודאי כאשר מבקש רק פעם פעמים אין איסור שהיו כדרך המוכרים, אך אם מפציר בו מאוד וגורם לו למכור בלא רצון אמיתי עובר בלא תחמוד שיש כאן עושק מה שהביא אותו להסכמה שלא ברצון.

לפני עור: יש לדון אם המוכר עובר בלאו דלפני עור לא תתן מכשול בכך שמתרצה למכור לו בלא רצון גמור, או דלמא הלעיטהו לרשע וימות שהרי הוא כופהו למכור והיו עבירה דיליה, ואטו הנגזל עובר בלפני עור בכך שאינו מוחל גזילתו לגזלן. ואכן ידוע **מגדולי עולם** שכאשר גזלו מהם 'הפקירו' את החפץ כדי שלא יכשל הגנב בלא תחמוד ובלא תגזול, ולא אמרו לו 'זה לך במתנה' כי אז היה עובר על לא תחמוד אלא הפקירו, וגזלן מהפקר קזכי. (חוקי הכסף עמוד פ).

3. תרומת כליה וצדקה

תרומת כליה: יש לדון במפציר בחבירו שיתן לו אבר להשתלה, וכגון בחומד כליה של חברו אם שייך בו לא תחמוד. והנה בשו"ת אבן ישראל **להגריי פישר** זצ"ל מבואר שמי שצריך כליה להשתלה ומפציר בחבירו שיתן לו עובר על לא תחמוד. אלא שמותר משום פיקוח נפש. מאידך בספר חוקי כסף **להגריי אלחנן פרץ** שליט"א יצא לחדש ביסוד כל הנידון, שלא תחמוד יסודו חמדה ורצון לדבר מסויים אשר האיר את עיני האדם ותאוותו, ולמשל הרואה חפץ יפה. אבל כאשר אדם אינו רוצה חפץ מסויים אלא חפץ רק לאכול או לחיות אין איסור, ולכן החומד כליה של חברו אין כאן לא תחמוד כי אי אפשר לומר שהתלהב וחפץ בכליה משום חמדתו בה, אלא יסוד הענין שרוצה לחיות וכל כליה תספק את מבוקשו נמצא אם כן דאין זו חמדה.

מנהג ישראל תורה

איך אפשר לצוות על לא תחמוד ?

כפרי אינו חומד בת המלך: מפורסמים דברי האבן עזרא שכתב (שמות כ יד) אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בליבו כל מה שנחמד למראה עיניו. ועתה אתן לך משל דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה והוא ראה בת המלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו כי ידע כי זה לא יתכן.

ככה כל משכיל צריך שיידע כי אשה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו רק כאשר חלק לו ה' ואמר קהלת 'ולאדם שלא עמל בו יתנו חלקו' ואמרו חכמים 'בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא' ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד, ואחר שידע שאשת רעהו אסרה ה' לו יותר היא נשגבה בעיניו מבת המלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל ליבו לחמדו ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שה' לא רצה לתת לו לא יוכל לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ובתחבולותיו על כן יבטח בודאי שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

ועיין בפנים יפות (פרשת לך לך בראשית יב טו) על הפסוק וַיֵּרָאוּ אֶתָּה שְׂרֵי פְרָעָה וַיְהִלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פְּרָעָה וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרָעָה: ופירש רש"י הגונה זו לפרעה. וביאר שבעצם קשה הלשון וַיִּקְרָא פְּרָעָה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מֵהֲזֹאת עֲשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי... וַאֲקַח אֶתָּה לִּי: שתמוה שנכפל לשון 'לי' בפסוק כמה פעמים. וביאר עפ"י דברי האבן עזרא הנ"ל שהכפרי לא יתאוה אל בת המלך, ותכף כשראו יופיה של שרה אמרו שהגונה זו לפרעה ואף אדם לא יהין לנגוע בה. וזה שאמר מה זאת עשית 'לי'. שכל מעשיך היו רק לי. ונפלא מהו הנה אשתך קח ולך: שמתחילה לא היה לך לירא שיהרגוך, כי היו סבורים כולם שהיא מתאימה למלך, אבל כעת שהמלך שילחה הכל יחפצו בה ולכן קח אשתך ולך שלא יהרגוך.

פחד מסלק חמדה: בדרך אחרת מישב בעל 'הבית הלוי' מבריסק את שאלת האבן עזרא: גם אדם הנמצא בשיא תאוותו והרי הוא רץ כדי למלא את תאוותו ויצרו בוער בקרבו כמו אש, גם לזה יש דבר אחד המפיג לגמרי את כל כוחה של התאוה, הרי זה הפחד אשר בכוחו להשכיח לגמרי את התאוה.

משל למה הדבר דומה: לאדם הרץ להשביע את תאוותו, ובדרכו עבר על פני הנהר הקפוא, לרגע החליקה רגלו וכמעט נפל אל התהום, ברור איפוא כי באותו רגע בטלה כל התאוה, שכן הפחד העצום מן הנפילה תפס את כל מחשבתו. כך יסד הקב"ה בטבע האדם מעט פחד העולה על לב האדם, מעביר ממנו את כל כוחות החמדה והתאוה, כאשר באה התורה והזהירה את האדם שלא לחמוד, אילו היתה לאדם יראה מן האיסור, אפילו קטנה כמו זו אשר חש האדם כשנדמה לו כי הוא נופל לנהר, שוב לא היה חומד כלל.

מִרְנֵי הַחֲזוֹן אִישׁ הָיָה מְרַבֵּה לִשְׁבַּח אֶת דְּבָרֵי 'בֵּית הַלֵּוִי' הַנִּזְכָּר וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר כִּי רֵאוּיִים הַדְּבָרִים לְמִי שֶׁאִמְרָם (טללי אורות פרשת יתרו).

ואף מִרְנֵי הַגִּר' יִחְזַקְאֵל אַבְרַמְסְקִי זצ"ל דִּיבַר פַּעַם עַל הַגִּר"ד מְבִרִיסְק: הַיּוֹדְעִים אֶתֶּם מֵהַמְּעוֹתָהּ שֶׁל יִרְאֵת הַשָּׁמַיִם שֶׁל 'הַבֵּית הַלֵּוִי'? מִשָּׁךְ עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע שָׁעוֹת בִּימְמָה הָיָה יֹרֵא אֶת ה' פּוֹחַד מִמֶּשׁ, וְאֵל יֵהִי דָבָר זֶה קֵל בְּעֵינֵיכֶם, אֲדַרְבָּה נִסּוּ לִנְהוֹג כֵּךְ חֲמֵשׁ דְּקוֹת בִּלְבָד, וְאִילוֹ הוּא 'הַבֵּית הַלֵּוִי' לֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִלִּפְחוֹד מֵהַשִּׁי"ת עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע שָׁעוֹת בִּימְמָה בְּלֹא הַפְסֵק שֶׁל רֵגַע אֶחָד (פְּנִינֵי רַבִּינוֹ יִחְזַקְאֵל). גַּם הַגִּר"ד מְבִלֵּז זצ"ל הָיָה אוֹמֵר כִּי הַפְּחָד שֶׁל הַגִּר"ד נִיכָר מִמֶּשׁ עַל פְּנֵיו (טַעַם וְדַעַת).

בעיקר קושית האבן עזרא שמעתי (מ.ק.) לתרץ שכיון שכל האיסור של לא תחמוד מבואר בראשונים שהוא רק באופן שעושה מעשים בכדי להשיג את החפץ של חבירו א"כ שפיר אפשר לצוות על האדם שלא יעשה אותם המעשים. וגם בלאו של לא תתאוה שאין צריך מעשה בשביל זה עדיין צריך שיגמור בדעתו שהוא רוצה לקחת את של חבירו ולא עצם מה שמתאוה שגם לו יהא כזה. ❖

והוכיח כדבריו מדברי רבו הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל שאמר שבדבר קטן אין לא תחמוד, ומשום

הערות מבני החבורה

הלחיץ את חמיו שיוסיף לו נדוניא והוסיף, האם חייב להחזיר לו

שאלה: נאמר בספר המצוות הקצר לרבנו הח"ח (ל"ת מצוה מ), וז"ל: שלא לחמוד דבר של חברו וכו', ומצוי זה בחתן שמכביד על חותנו קודם החתונה שיתן לו דבר פלוני ופלוני מה שלא התנה ע"ז בשעת כתיבת התנאים, [לדוגמא החותן הבטיח דירה בת שתי חדרים, וקיבל אותה, ועכשיו הוסיף החתן ודורש חדר שלישי, והוא מנמק זאת בכמה נימוקים, והחותן לא עמד בלחץ ונתן לו חדר שלישי], ואף על פי שחותנו ממלא מבוקשו, אעפ"כ עובר החתן על לאו זה דלא תחמוד, עכ"ל. ויעוין גם בסוף הספר שמירת הלשון שכתב כן.

וכתב הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד בכורות דף לד עמוד א) דיש לדון כשהחתן חוזר בתשובה, האם צריך להשיב את השווי של החדר השלישי לחמיו? יש גם לדון אם מותר לחתן להשתמש בחדר השלישי?

תשובה: מבואר בסוגיא בבכורות דף לד, שחז"ל קנסו אדם שעבר איסור, ויעוין בתבואות שור (סימן טו סק"ז) שדן לגבי איסור אותו ואת בנו, שהעלה שהאידינא ששוחטין עבור אחרים, יש לקונסו שלא ימכרנו בו ביום, דלעולם במאי דאיכוון קנסינן ליה, כמבואר בבכורות, יעו"ש. ואם כן אולי אף כאן יש לקונסו במה שעבר איסור, ולא ישתמש בחדר הנוסף שקיבל באיסור, וכן שיחזיר את שוויו לחמיו.

והנה למעשה דנו הפוסקים באיסור של לא תחמוד, האם הוא דומה לאיסור גזילה, ויש בו חיוב השבה, או שמא איסורא דעבד עבד ואין לו תקנה. בתומים (סימן לד ס"ק יג) כתב שמדאורייתא באמת לא צריך להשיב דבר שחמד, אבל רבנן עשוהו כגזל לכל דבריו וחייב בהשבה, יעו"ש. ולדבריו לכאורה אף בענייננו אין לחתן להשתמש בחדר כל זמן שלא יתן את דמיו לחמיו.

אולם יעוין בחידושי הרי"ם (חו"מ שם) שחלק על דברי התומים וכתב דאיסורא דעבד עבד, דלא מצינו בשום מקום שצריך להחזיר חפץ שחמד, דממ"נ אם הבעלים נתרצה, נתרצה, ואם לא נתרצה הוי גזל ממש. וכן מבואר בחת"ס (ח"ז סימן כה) דאם הבעלים נתנו את החפץ, איסורא דעבד עבד ואין חיוב השבה, יעו"ש. ואם כן בעניננו אי אפשר להוציא בבית דין את דמי החדר מהחתן, אולם ודאי שמן הראוי שיתן את דמיו לחמיו.

ועיין בתשובות הגר"י פישר זצ"ל (אבן ישראל ח"ח סימן קה), והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ב סימן תריז), והגר"ר בצלאל שטרן זצ"ל (שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מד) שמצאו כף זכות שיתכן שחתן שלוחץ את חמיו לא יעבור על לא תחמוד, אולם לכו"ע איסור איכא, אמנם לחייב את החתן להחזיר את הכסף, לפי דבריהם ודאי שאי אפשר (חשוקי חמד בכורות דף לד עמוד א). ❖

שבדבר קטן אין בו חמדת הענין ותאוות העינים. ועיין במנחת חינוך (מצוה לח) שמצדד שצריך שיהיה פרוטה. וכ"כ בס' רב ברכות (ע' ע"ח). וראה בשו"ת ארץ צבי שרק בחפץ שאינו מצוי כל כך יש איסור לא תחמוד.

כסף: יש לדון אם יש לא תחמוד על כסף גרידא כגון בשידוכים שחומד לקבל יותר כסף מחמיו ומפציר בו מאוד לכך.

עוד יש לדון כגון מה שמצוי במפעלי תורה וחסד שיש להם מתרימים וטלפנים שנוטלים אחוזים לעצמם, האם מותר להם לדחוק את הנותן עד שיתן, כי הרי כשייתן יקיים מצוה.

והנה החפץ חיים בסוף שמירת הלשון (הקטע האחרון) כתב שלא תחמוד נאמר רק ברשות ולא במצוה. אכן אינו מבואר שם אם איירי אפילו במבקש לעצמו כגון עני שדוחק ליתן צדקה או רק במבקש לצורך אחרים. עוד יש לדון אם במקום דשרי לכוף על הצדקה, כגון שיש לו ואינו נותן, או שיש לו קרוב עני ויכול ואינו מפרנסו, אם מותר לחמוד ולהשתדל על כך אצלו. ❖

'עומק הפשט'

אתרוגות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823